

PEDAGOGIKALIQ PSIXOLOGIYANÍ JÚZEGE KELIW TARIYXI

Saduakasova Bayan Baxtibay qizi

Qaraqalpaq mámleket universiteti studenti.

Tajribeeva Asemay Qosay qizi

Qaraqalpaq mámleket universiteti studenti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15513328>

Annotatsiya. Bul izertlewde pedagogikalıq psixologiya pániniń payda bolıwı, rawajlanıwı hám ilimpazlarınıń pedagogikalıq psixologiya pání rawajlanıwında qosqan ornı hám pedagogikalıq psixologıyaning wazıypası haqqında oy-pikir júrgizilgen.

Gilt sózler: tálim, pedagogika pání, pedagogikalıq biliw, intellekt, pragmatik funksional psixologiya, programmalıq tálim ámeliyatı.

PEDAGOGIK PSIXOLOGIYANING YUZAGA KELISH TARIXI

Annotatsiya. Ushbu tadqiqotda pedagogik psixologiya fanining paydo bo'lishi, rivojlanishi va olimlarining pedagogik psixologiya fani rivojida qo'shgan o'rni va pedagogik psixologıyaning vazifasi haqida mulohaza yuritilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim, pedagogika fani, pedagogik bilish, intellekt, pragmatik funksional psixologiya, dasturiy ta'lim amaliyoti.

ИСТОРИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПСИХОЛОГИИ

Аннотация. В данной работе рассматривается возникновение и развитие науки педагогической психологии роль ученых в развитии науки педагогической психологии и роль самой педагогической психологии.

Ключевые слова: образование, педагогическая наука, педагогические знания, интеллект, прагматическая функциональная психология, практика программного образования.

Kirisiw

Ilmiy bilimlerdiń kóplegen tarawlarınıń rawajlanıwı geterogen hám geteroxronik process bolıp, waqıt ótiwi menen bóleklenip ketken process bolıp tabıladı. Bul ádetde dúnyada júz berip atırǵan iri social -tariyxıy hádiyseler (revolyuciylar, urıslar, tábiyǵıy apatlar) menen anıqlama bernedi, olar pán rawajlanıwınıń mazmunı hám baǵdarına sezilerli tásir kórsetedi.

Biraq, ol payda bolǵandan keyin, ol insan oylawınıń to'xtovsiz háreketi sebepli dawam etedi. Birinshi ret Yan Amos Komenskiyning 1657 yilgi “Ullı didaktika” shıǵarmasında ayılǵan pedagogikalıq pikir pedagogika teoriyasınıń rawajlanıwına hám mektep tálimin

maqsetli shólkemlestiriwge tiykar salındı. Bul shıǵarmanı 250 jıldan artıq dawam etken tálim psixologiyasining uzaq, keri rawajlanıwınıń birinshi shárti retinde de kóriw múmkin, sebebi ol ǵárezsiz pán retinde tek 19 -ásir aqırında qalıplese baslaǵan. Pedagogika pániniń qalıplesiwi hám rawajlanıwınıń pútkil jolin ush úlken dáwir (basqısh) menen ańlatıw múmkin.

Pedagogikalıq psixologiya 19 -ásir baslarında bólek pán retinde payda bolǵanına qaramay, onıń ǵárezsiz pán retinde rawajlanıwı hám payda bolıw jolı talay quramalı keshti.

Túrli dúnyaǵa kózqaraslar arasındaǵı turaqlı gúres bul pánniń rawajlanıwına úlken tásir kórsetdi. Jámiyet tariyxıy rawajlanıwınıń arnawlı bir basqıshında qaysı dúnyaǵa kózqaras ústinlik etkenine qaray, izertlewdiń dárejesi hám sapası, alıńǵan nátiyjelerdi qanday aytıw kerekligi anıqlandı. Eger ótken zamanda babalarımız insannıń psixologiyalıq nızamlıqların izbe-iz, hár tárepleme, arnawlı bir ilimiy jóneliste úyrenmegen bolsalar -de, bul hádiyselerdiń ilimpazlar qo'lyozmalarida kórinetuǵın bolıwı, olardıń insan rawajlanıwı haqqındaǵı qımbatlı pikirleri elege shekem úlken áhmiyetke iye.

Abu Nasr Al-Farabi uyqassız qara sóz benen jazılǵan kórkem shıǵarma Forobiy pedagogikalıq máseleler hám olar menen baylanıslı psixologiyalıq hám fiziologikalıq mashqalalardı unamlı sheshiwde shaxstı hár tárepten ajıralmas hám óz-ara baylanısqa bólimlerden shólkemleskenligin aytadı. Al-Forobiy bolmıstı biliwde pánniń rolin sheshiwshi faktor dep biladi. Onıń pikrine qaraǵanda, insan denesi, mıyı, sezim aǵzaları tuwılıwda ámeldegi bolsa -de, intellektual bilim, ruwxıyılıq, ruxlanıw, intellektual hám etikalıq pazıyletler, xarakter, dinge sıyınıw, úrp-ádetler, tárbiya sırtqı ortalıq, basqa adamlar hám basqalar menen baylanısde payda boladı, insan olardı óz iskerligi járdeminde iyeleydi hám erisedi. Onıń aqlı oylawınıń eń etuk jemisi, ruwxıy rawajlanıw ekenligi aytnadı.

Abu Rayhon Beruniydiń tálim hám tárbiya, insan hám jetkinshek kámalıdıń maqseti, wazıypaları hám pozitsiyası haqqındaǵı pikirleri anıq adamgershilik hám insanshunostik tiykarında jaratılǵan. Bilim hám tárbiyanıń tábiyaat menen muwapıqlıǵı principlerini oyshıldıń barlıq dóretpelerinde baqlaw múmkin. Ol insan tábiyaattıń bir bólegi ekenligin aytıp otedi.

Beruniy tárbiya procesiniń mánisin tereń úyrenip, balalardıń jas qásiyetlerin esapqa alıw tiykarında qurıp, tábiyaat menen uyqaslıqtı uyretedi.

Beruniy pedagogikalıq shıǵarmasında tiykarǵı másele insan jáne onıń baxıtı, tálim-tárbiyası, kámalı edi.

Orta ásirlerde jasap dóretiwshilik etken oyshıl, medicina kósemi Abu Ali ibn Sinonıń insan ruwxıyılıqı, aql hám júrek birliǵı, insan denesiniń dúzilisi, onıń nerv iskerligi hám olardıń

tarmaqlanıwı hám jaǵdayları haqqındaǵı qımbatlı maǵlıwmatları házir de medicina pániniń zárúrli tiykarın quraydı.

Yusuf Tán Hojibdiń tiykarǵı máselelerinen biri kámal insan tárbiyası bolıp tabıladı.

Jazıwshı óz dóretpelerinde sol dáwirdegi jámiyet talaplarına juwap bere alatuǵın eń kámal insandı qanday oyda sawlelendiriw etkenligi tiykarında óz principlerini izbe-iz bildiredi.

“Qudadgu bilig” shıǵarması tálim hám tárbiya, ruwxıy kámalǵa jetkendiń usıl, ilaj hám kórsetpelerin ózinde jámlegen etika hám ádep haqqındaǵı ruwxıy derek bolıp tabıladı.

Abdurahmon Jomiyning “Báháriston”, “Xirandnomai Iskandariy”, “Tuxtaful Ahror” hám basqa dóretpelerinde ilim hám bilim, tálim hám tárbiya, kásip-óner hám ónermentshilik, unamlı insaniy pazıyletler haqqındaǵı pikirleri kórsetilgen.

Alisher Navaiydıń “Xazoyinul bilim”, “Mahbubul qulub” hám basqa dóretpelerinde jetik hám barkedal insannıń ádep-etikası, ruwxıylıq, ózgelerge qatnası, uqıp hám qábiletleri haqqında qımbatlı pikir-usınıslar bar. Bul psixologiyalıq kriteriyalar social ádalattı qarar taptırıwda úlken áhmiyetke iye bolıwı aytadı. Sonıń menen birge, Navaiy dóretpelerinde jetkinshektiń hár tárepleme barkedal shaxs bolıp qalıplesiwinde ata-ananıń roli, hayallardıń minez-qulıqtıń tazalıǵı, er adamlardıń or-ar-namısı bólek orın tutadı. G. Ebbinghausning (1885) unitıw procesi hám unitıw iymek sızig'ini úyreniw boyınsha olkárainan alıp barılǵan tájiriybelerinen empirik maǵlıwmatlar, yaddıń barlıq sub'ektleri tárepinen dúziliwi hám rawajlanıwınıń tábiyaatı esapqa alıńǵan. shınıǵıwlar. Ol. Jeyms (19 -ásir aqırı - 20 -ásir basları) hám J. Dyui (asrimizning derlik pútkil birinshi yarımı) dıń pragmatik funksional psixologiyasida adaptiv reaksiyalar, átirap -ortalıqqa iykemlesiw, organizm iskerligi hám bilimlerde jetilistiriwge bólek itibar qaratılǵan. Tálimdiń tiykarǵı nızamlıqların - shınıǵıw, tásir hám tayınlıq nızamların qalıplestirgen E. Torndikning (19 -ásir aqırı - 20 -ásir basları) sınaq hám qáte teoriyası; bul maǵlıwmatlarǵa tıykarlanıp, úyreniw iymek sızig'ini hám tabıs testlerin xarakteristikalaǵan (1904). J. Uotsonniń (1912-1920) bixeviorizmi hám E. Tolman, K. Xall, A. Gasri, B. Skinnerlarning neobeheviyozmi (asrimizning birinshi yarımı). B. Skinner asrimizning ortalarda operant minez-qulqı hám programmalaştırıwtırılǵan tálim ámeliyatın islep shıqtı.

Bixeviorizmdan aldınǵı E. Torndik shıǵarmaların, J. Uotsonniń pravoslav bixeviorizmi hám pútkil neo-bixevioristik tendentsiyanıń áhmiyeti - úyreniwdiń pútin kontseptsiyasını islep shıǵıw, onıń naǵısları, faktları, mexanizmleri.

Juwmag

Keleshek búginen baslanadı. Tálim-tárbiya máselesine házirden itibar bermasak, keleshek joǵaladı.

Ruwxıy -etikalıq poklanish, iymán -ıqtıqat, insap, taqvo, or-ar-namıs, miyir hám soǵan uqsas anıq insaniy pazıyletler óz-ózinén payda bolmaydı. Tálim hámme zattın tiykarı bolıp tabıladı. Hár tárepleme jetik hám barksamal áwladtı voyaga jetkiziw, olarǵa tálim-tarbiya beriw jumısların aynan oqıtıwshılar ámelge asıradılar. Sol sebepli bolajaq psixologlar hám pedagogika joqarı oqıw orınlarınń házirgi studentleri rawajlanıw psixologiyası hám pedagogikalıq psixologiya boyınsha tereń bilimge ıyelewleri maqsetke muwapıq bolıp tabıladı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Turemuratova, Aziza, Rita Kurbanova, and Barno Saidboyeva. "EDUCATIONAL TRADITIONS IN SHAPING THE WORLDVIEW OF YOUNG PEOPLE IN FOLK PEDAGOGY." *Modern Science and Research* 2.10 (2023): 318-322.
2. Kurbanova, R. J., and B. E. Saidboeva. "MAKTAB VA OILADA ESTETIK TARBIYANI SHAKLLANTIRISH JARAYONIDA O'QUVCHILARNING AKSIOLOGIK DUNYOQARASHINI RIVOJLANTIRISH." *Inter education & global study* 9 (2024): 114-121.
3. Jarasovna, Kurbanova Rita. "The Role of National Values in Shaping the Aesthetic Worldview of Schoolchildren." *International Journal of Pedagogics* 5.03 (2025): 55-58.
4. Jarilkapovich, Matjanov Aman. "USE OF PEDAGOGICAL METHODS BASED ON THE MODERN EDUCATIONAL PROGRAM TO INCREASE THE EFFECTIVENESS OF EDUCATION." *European International Journal of Pedagogics* 4.06 (2024): 26-33.
5. Jarilkapovich, Matjanov Aman. "Program Technology for Choosing an Effective Educational Methodology Based on Modern Pedagogical Research in The Educational System." *CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PEDAGOGICS* 6.02 (2025): 30-33.
6. Turemuratova, Aziza, Shahlo Matmuratova, and Nargisa Tajieva. "THE DEPENDENCE OF MULTI-VECTOR APPROACHES ON PEDAGOGICAL METHODS AND PSYCHOLOGICAL TRAINING IN IMPROVING STUDENTS'COLLABORATIVE SKILLS BASED ON THE EDUCATIONAL PROGRAM." *Modern Science and Research* 4.4 (2025): 50-55.
7. Aziza, Turemuratova. "KONFLIKT VA UNING KELIB CHIQISH SABABLARI." *Новости образования: исследование в XXI веке* 3.32 (2025): 457-459.

8. Begibaevna, Turemuratova Aziza. "PSYCHOLOGICAL CONFIDENTIALITY OF THE FORMATION OF STUDENTS'COLLABORATIVE SKILLS BASED ON MULTI-VECTOR APPROACHES IN EDUCATION." (2025).
9. Turemuratova, Aziza, Azamat Utambetov, and Rinat Seytimov. "PSIXOLOGIK TRENING ASOSLARI TUSHUNCHASI VA O'SMIRLARNING KOLLOBORATIV KO'NIKMALARINI OSHIRUVCHI PSIXOLOGIK TRENINGLAR." Modern Science and Research 4.4 (2025): 135-141.
10. Turemuratova, Aziza, Farog'at Seytmambetova, and Nazokat Masharipova. "PSIXOLOGIK TRENINGLARNING USLUBIY MUMMOLARI VA KOLLOBORATIV TA'LIMDA GURUH MUAMMOLARI." Modern Science and Research 4.4 (2025): 100-106.
11. Begibaevna, Turemuratova Aziza, and Turganbayeva Amina Quanishbayevna. "PSIXOLOG TRENERNING KASBIY KO'NIKMALARI VA PSIXOLOGIK SALOHİYATINI OSHIRUVCHI AMALIY TRENINGLAR." (2025).
12. Turemuratova, Aziza, Aynisa Jaqsimuratova, and Ramiza Mustapaeva. "SELF-CONTROL RULES OF A PSYCHOLOGIST-TRAINER." Modern Science and Research 4.4 (2025): 217-221.
13. Muratbayevna, Dauletova Gozal, and Madaminova Nargiza Qurbanbayevna. "BOLANING RIVOJLANISH DAVRI PSIXOLOGIIYASI." Scientific Impulse 1 (2022): 33-35.
14. Reyimbaevna, Mambetiyarova Venera, and Jumabayeva Marupa. "OTA-ONA VA FARZANDLAR MUNOSABATINING XUSUSIYATLARI." TADQIQOTLAR. UZ 51 (2024): 20-23.